

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

ΑΘΗΝΩΝ	Έν. Δρ. 30	Εξ. Δρ. 12	Τρ. Δρ. 6
ΕΠΑΡΧΙΩΝ	» » 25	» » 10	» » 10
ΤΟΥΡΚΙΑΣ	» » 40	» » 20	» » 12
ΑΙΓΥΠΤΟΥ, ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ	» » 42	» » 22	» » 14
ΔΟΙΩΝ ΧΩΡΩΝ	» » 30	» » 20	» » 10

Ἡ συνδρομὴ ἀρχεται ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκάστου μηνός.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 40

Τὰ γραφεία εἰσιν ἀνοικτὰ μέχρι τοῦ Μεσονυκτίου.

ΤΙΜΗ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΕΩΣ

ΑΓΓΕΛΙΩΝ: Ὁ στίχος ἀπαξ λεπτὰ 25. — Δις λ. 20. — Πεντάκις λ. 15. — Δεκάκις λ. 10.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΩΝ: Ἐν ταῖς Διατριβαῖς ὁ στίχος λ. 20. — Ἐν ταῖς Παντοίοις λ. 20. — Ἐν ταῖς Πληροφορίαις δρ. 1. — Ἐν ταῖς Κιζήσεσι δρ. 3. — Ἐν ταῖς Πινακίδαις δρ. 25.

Τιμὴ ἐκάστου φύλλου λεπτὰ 10.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ. — Μιχαὴλ ἐπισκόπου Συνάδων. — Comm. du Corps de N. S. J. C. — Ἀνατολὴ ἡλ. ὥρ. 4 λ. 35. — Δύσις ὥρ. 7 λ. 49. — Σελήνη 22 ἡμερῶν.

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

ΚΩΝ(ΠΟΔΙΣ, 22 Μαΐου. Ὁ Σάββας παῖς διωρίσθη γενικός τοῦ κοινῆς Κρήτης. Σήμερον ἀνεχώρησε μεταβαίνων εἰς τὴν θέσιν του. ΒΕΡΟΛΙΝΟΝ 21 Μαΐου. Ἡ αὐτοκράτειρα Λυγούστα ἀθροεῖ. ΜΑΔΡΙΤΗ 21 Μαΐου. Ἡ χοῖρα ἐπιτείνεται ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ βαλντίας.

ΛΟΝΔΙΝΟΝ 21 Μαΐου. Κατ' εἰδήσεις ἐκ Καλκούτας, ἐν Κασερίᾳ ἡρθάνθησαν πολλὰς καὶ ἰσχυρὰς δονήσεις σεισμοῦ.

ΠΑΡΙΣΙΟΙ, 21 Μαΐου.

Ἑλλήν. δάνειον τῶν 60 ἐνατομ.	400.
Ἑλλήν. δάνειον τῶν 5 %	335.
Γαλλικὴ ράντα	109.90
Ἡνωποιημένον Αἰγυπτιακὸν	326.
Ὁθωμ. δάνειον converti	47.
Συνάλλ. Λονδίνου	25.20

Καθὰς

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, 22 Μαΐου. Ἀγγέλλεται ὁ θάνατος τοῦ πρίγκιπος Αντωνίου Hohenzollern Sigmarnen.

Ἀγγλικὰ πάγια	99 3/4
Αἰγυπτιακὸν 5 %	86 3/4
Ἡνωποιημένον Αἰγυπτιακὸν	64 1/2
Τουρκικὸν 5 %	46 3/4
Ἑλληνικὸν δάνειον 1824—25	Διρ. 87. 0

Πρόύτερ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Αἱ ὑπερίξεις, τὰς ὁποίας ἐγέννησεν ἡ παράγορος ἐκείνη τοῦ καίλιου λόγου περίεργον, ἡ ἀποκρίσις καὶ ἀποκρίσις.

δρα ὅσον σήμερον ἐπὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα τοῦ τόπου, ραχδία ἐπὶ ἄλλον τὴν ἀποτελέσματα τῆς προχωρήσεως τῆς ἀληθείας ταύτης, δύναται τις νὰ συμπερναῖ πρὸς ἐστὶν τὸ μέλλον τῆς νῦν συγκροτούμενης Βουλῆς, αἱ οἱ ἐν αὐτῇ προέχοντες δὲν σπεύδωσι νὰ ἀναστείλωσι τὰς ἐκδηλουμένας τάσεις. Ἰδίως δὲ καθῆκε νῆκει ἡ Κυβέρνησις καὶ ὁ πολὺπαιρος αὐτῆς προέχων ἀνὴρ νὰ χαλκωγῇ τὸν φίλον αὐτοῦ καὶ ἀποτρέψῃ ἀπὸ τοῦ Κοινοβουλίου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾷ τὴν προχρηματοποίησιν τῶν πολιτικῶν του σχεδίων, τὸν κίνδυνον τῆς προώρου προχωρήσεως. Ἡ δύναμις, ἡ ἐπὶ στήριξιν αὐτῆς σήμερον τὴν Κυβέρνησιν εἶναι πλέον ἢ ἐπαρκής, ὅπως ἀνέτως ἐργασθῇ ἐν τῇ κοινοβουλίᾳ. Ὁ δὲ ἀπληστία ἀσύνγνωστος, αἱ ἐπεζητεῖτο ἡ αὐξήσις τῆς οὐδέποτε ἄλλοτε Κυβερνήσεως ὑπὸ μέγανος ἡκολουθεῖτο πλειοψηφίας. Ἡ πληθώρα τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως παρ' ἡμῖν δυστυχῶς φέρει ἐπὶ τὴν ἀδυναμίαν. Περὶ τῆς πλειοψηφίας δύναται τις νὰ εἴπῃ τὸ τῶν παλαιῶν, ὅτι, οὐ τὸ κτήσασθαι ἀλλὰ τὸ τηρεῖται ἀμείνων διότι γνωστὸν εἶναι πόσον στοιχίζει ἡ πρὸς τὴν Κυβερνήσιν δεδομένη ὑποστήριξις παρ' ἐλάττου βουλευτοῦ, καὶ πόσον εὐκολοῖ αἱ μεταστάσεις καὶ πόσον ραχδαίως διαδέχονται ἀλλήλας, ἐν βραχεὶ τίλλουσι τὴν μίαν πτέρυγα καὶ πικνοῦσι τὴν ἑτέραν.

Μὴ λησμονῶσι δὲ οἱ περὶ τὴν Κυβερνήσιν ὅτι ἡ μεταλλαγή τῆς δυνάμεως τῶν κομμάτων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους γίνεται πολλῶ ἀνερπείστω ἢ ἄλλοτε. οἱ δεσμοὶ οἱ συνδένοντες τοὺς ὁππιδούς τῶν κομμάτων πρὸς τοὺς ἡγέτας διὰ πολλοὺς λόγους ἐχλαρώθησαν καὶ ὁππιδεραὶ χαλκρῶνται αἱ ἀξιώσεις τῶν βουλευτῶν ὡς ἐκ τῶν ἐπαρχιακῶν ἀνταγωνισμῶν ὑπερηφάνησαν. Ἰδίως δὲ ἐν τῇ νῆα βουλῇ τὸ κακὸν τοῦτο προδίδεται μεῖζον, ὅτι πλείστοι ἐπέτυχον κατὰ τὰς τελευταίας ἐλογίας οὐχὶ διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐπιρροὴν ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπικρατήσαν ρεῦμα, τὸ ὁππιδον πρέσσει τοὺς πολυπληθεῖς καὶ ἰσχυροὺς ἄλλως. φίλους τῆς πρῆγῃ Κυβερνήσεως. Οἱ νεήλυδες οὗτοι κατ' ἀνάγκην ὅα εἶναι ἀπληροφότοι, οὐχὶ βεβαίως ἐξ ἐλευθερίας προαίρεσεως ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς

ὕπ' ὅπιν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πλειοψηφίαν τοῦ κοινοβουλίου ὁφείλουσι νὰ ἐργασθῶν ὅπως ἐλκύσωσιν εἰς ἐκτουτὸς τὴν ἄμεσον ἐμπιστοσύνην τῆς κοινωνίας, βεβαίως δὲ δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃσι τοῦτο διὰ πράξεων ἀποκρουσμένων ὑπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως.

Ὁ δὲ ἦτο λυπηρὸν αἱ τὸ κόμμα, εἰς ὃ ἔλαχεν ἡ διαχείρισις τῶν κοινῶν, τοιαύτην ποιήσεται κατάχρησιν τῆς ἰσχύος, μεθ' ἧς ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ ἔθνους περιέβαλεν αὐτό. Ἡ κατάχρησις αὐτῆς θὰ ζημιώτῃ αὐτὸ τοῦτο ἀλλὰ καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦσιν, ἵνα μὴ κλονηθῇ ἀπὸ σήμερον ἡ περὶ τοῦ βιωσίου τῆς Κυβερνήσεως πεποίθησις. Ὁ δὲ μέγιστος ἀτύχημα διὰ τὸν τόπον αἱ οἱ σήμερον κυβερνῶντες ἐξέπιπτον ταχέως τῆς ἀρχῆς. Τὸ συμφέρον τοῦ τόπου ἀπαιτεῖ, ἵνα ἡ ἐνεστῶσα Κυβέρνησις παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ καὶ ἀσχοληθῇ ἀπερισπάστως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματός της, ἵνα δυνήθῃ ὁ ἴσπος νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἱκανότητος αὐτῆς ὡς Κυβερνήσεως, ὅπερ εἶναι πολὺ διάφορον τῆς ἱκανότητος αὐτῆς ὡς ἀντιπολιτευσεως.

Οἱ λόγοι οὗτοι πρέπει νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τὰς κρατούσας νῦν γνώμας ἐν τῇ πλειοψηφίᾳ καὶ νὰ διδάξωσιν αὐτὴν ὅτι αὐτόχρομα αὐτοκτονίαν μελετῶσιν οἱ συμβουλευόντες, ἵνα αἱ ἐξελέγξεις γίνωνται κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην μέθοδον, τῆς ὁποίας τοὺς πικροὺς καρπούς πρῶτοι οἱ ταύτη χρησάμενοι ἐγεύθησαν. Ἡμεῖς μετὰ λύπης ὅα ἴδωμεν τὴν μεγάλην ἐν τῇ κοινοβουλίᾳ δύναμιν σαλευσμένην πρὶν ἢ παραχάγῃ τι ἄξιον ἐκτουτῆς καὶ τῆς τύχης ὑπ' ἧς ἡ νοήθη.

ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ

Ἡ ἐργασία τῶν ἐξελέγξεων ἐν τοῖς τμήμασι προχωρεῖ βραδέως, ἴσως δὲ ἀκόμη παρέλθωσιν ἀρκεταὶ ἡμέραι πρὶν ἢ περατωθῇ ἐντελῶς. Τὸ τοιοῦτο προήλθεν καὶ ἐνεκα τῶν πολλῶν ἐνστάσεων αἰτινῶν σωρηδὸν ἐφέτους καὶ διὰ λόγους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀσημάντους ἢ ἀνυποστάτους ὑπεβλήθησαν παρὰ τῶν ἀποτυγνόντων εἰλῶν κυ-

παιδεύσεως; Ἰσορρογός, κηρύττωνος εκυτου, εις τα πρωτα βήματα του πολιτικού του σταδίου δεν θα φανή υπαίτιος τραγελαφικῶν κατασκευασμάτων, οἷα προέρχονται πάντοτε ἐκ συνδυασμοῦ ἐτερογενῶν πραγμάτων. "Η νὰ γείνη ὡς πρέπει ἢ νὰ μὴ γείνη καθόλου!

Γ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ.

Ο ΑΠΟ ΚΑΝΑ ΤΗΣ ΓΑΛΙΛΑΙΑΣ ΛΙΘΟΣ ΚΑΙ Η ΤΟΥΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ὑπὸ τοῦ † π. Π.

ΝΙΚΗΦ. ΚΑΛΟΓΕΡΑ

Ἡ ἐν τῇ παλαιᾷ τῇ Φιλιππίνῳ πόλει Ἐλκτεῖα ἀνευρεθεῖσα πρὸ μικροῦ χριστιανικῆ ἐπιγραφῇ, δι' ἧς μαρτυρεῖται, ὅτι ὁ ἐφ' ὃν αὕτη κεχάρακται λίθος αὐτὸς οὗτος εἶναι, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος κατὰ τὸν ἐν Κανᾷ γάμον ἀνακληθεὶς ἐποίησε τὸ πρῶτον θαῦμα τῆς τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον μεταβολῆς, οὐ μόνον εἰς τοὺς χριστιανικῶς ἀρχαιολογοῦντας, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀκμαϊότερον τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα διασώζοντας λόγου ἀξίαν πάντως παρέχει ὑπόθεσιν. Νῦν μάλιστα, ὅτε τὸ χριστιανικὸν τοῦτο μνημεῖον μετεκομίσθη εἰς Ἀθήνας καὶ πρόκειται εἰς θέαν κοινήν, ἐπιβάλλουσα, νομίζομεν, παρίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς μετ' ἐπιστάσις ἐρεύνης αὐτοῦ, ἵνα οἱ τοῦτον θεώμενοι, εἵδῃσιν ἔχοντες ἀκριβῆ τῆς ιστορικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς, προφυλάσσωσιν ἑαυτοὺς ἐκ γνῶμῶν καὶ κρίσεων τοσούτον ἀτόπων, ὅσον καὶ ἀμελετήτων.

Ἐπειδὴ δὲ ἀπεστάλημεν παρὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου, ἵνα παρὰ λῶμεν τὸν λίθον καὶ ἐπιτεσίως τὰ κατ' αὐτὸν ἐξετάσωμεν, κηθῆκον κρίνομεν, ἵνα τὰς τε ἡμετέρας περὶ τοῦ προκειμένου χριστιανικοῦ μνημείου σκέψεις, ὡς καὶ τὰς κυριωτέρας τῶν ἐπὶ τόπου πληροφοριῶν, ἅς συνελεξάμεθα, ἐκθέσωμεν δημοσίᾳ χάριν τῶν φιλομαθῶν.

Γνωστὸν, ὅτι πάντα τὰ ἱερὰ μνημεῖα, τὰ οἰκνῆποτε τοῦ Σωτῆρος ἐνέργειαν δεικνύοντα, εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς σέδασμοῦ ἀπείρου παρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν ἠξιοῦντο. Τούτου εἰς δεῖξιν ἡδυνάτο τις ραδίως τόμους ὁλοκλήρους νὰ πληρώσῃ μαρτυριῶν. Οἱ πάντες δηλονότι ἐπίστευον ἀδιστακτικῶς, ὅτι

- »Εἰς λίθον λάβη τις (ἐκ τῶν ιστορικῶν τῆς
- »ἱερᾶς Γῆς μνημείων) ἡ κόνιν τὴν τυχοῦσιν,
- »Ἀπαλλαγὴν εὐρίσκειται πάντων τῶν ἐναντίων (α)».

Ὅτι δὲ καὶ μόνος ὁ σεραπτεὺς οὗτος ἦν ἱκανὸς νὰ συντελέσῃ εἰς τε περιτρούρησιν καὶ διάσωσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς λήθης, φανερόν. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτοις διὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν τούτων διαδόχων ἡ περὶ αὐτοῦ τῶν τόπων, ἐν οἷς ὁ Κύριος ἐθυμματούργησεν, διέτριψεν, ἐδίδασκεν ἢ ἔπαθε μετεδίδετο συνεχῆς. Ἡ τῶν ἐπισκόπων τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας διαδοχὴ προὔβαινεν ἀδιάκοπος. Ἡ εἰς Ἱεροσόλυμα συρροὴ τοῦ λαοῦ πυνθὸς γένους καὶ πάσης φυλῆς τε καὶ τόπου ἤρξεν ἀπὸ τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος. Καὶ συγγραφεῖς δὲ ἀπὸ τοῦ Εὐσεβίου μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων οὐκ ἐπύκνυντο ἱστορικὰ ὑπομνήματα, περιγραφὰς καὶ ὁδοιπορικὰ τῆς ἀγίας Γῆς γράφοντες. Ὡς ἐλλόγως δυνάμεθα εἰπεῖν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐτήρηζον ἀνέκαθεν ἐπὶ παραδόσεως ἐδράκας τε καὶ ἀμεταβλήτου τὰ σωτήρια σύμβολα, τὰ ὑπομνήματα καὶ γνωρίσματα τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος καὶ τὰ ἔχοντα τὰ ἱερὰ τῆς θείας αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως (δ). Ταῦτα, ὡς ἐν παρόδῳ, πρὸς τοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς Περρωνιστῆς, παρ' οἷς εὐρυία τε καὶ κομψότης, ὅς δ' εἰπεῖν, καὶ ἐλευθεριότης περὶ τε μέσσειν, περὶ τε

τῆς θείας αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως β). Ταῦτα, ὡς ἐν παρόδῳ, πρὸς τοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς Πυρρωνιστάς, παρ' οἷς εὐρύτα τε καὶ κομψότης, δὲ δ' εἶπειν, καὶ ἐλευθεριότης περὶ τε μύθοισιν, περὶ τε ἀγωγῇ καὶ τρόποις κρίνεται τὸ ἀπειδῶς καὶ ἀνευλαβῶς πάντοτε περὶ τῶν ἱερωτάτων λαλεῖν.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν πάντων τῶν τῆς ἁγίας Γῆς μνημείων φαίνεται, ὅτι κατὰ τινὰ ἰδιόζοντα λόγον τὰ τῆς μικρᾶς πόλεως Κανᾶ λίαν πρωίμως προὐκάλεσεν ἐξαιρετικὴν τῶν χριστιανῶν εὐλάβειαν. Κατὰ τὴν ἱερὰν γραφὴν (Ἰωάνν., δ', 1—11) ἐν Κανᾶ ὁ Σωτὴρ ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων· ἐκεῖ ἐφάνερωσε κατὰ πρῶτον τὴν τῆς Θεότητος αὐτοῦ δόξαν· ἐν αὐτῇ τέλος οἱ Ἀπόστολοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ὡς εἰς τὸν παρὰ Θεοῦ ἀποσταλέντα Μεσσίαν. Ἐπομένως πᾶς τις κατανοεῖ ραδίως, ὅτι πάντα τὰ εἰς τὴν πρώτην τοῦ Σωτῆρος φανέρωσιν ὑπουργήσαντα, ὁ οἶκος δηλαδὴ ἐν ᾧ ἐτελέσθη ὁ γάμος· ὁ λίθος ἐν οὗ ἐν τῷ γάμῳ συμποσίῳ ἀνεκλίθη· αἱ ὕδριαι, ἐν αἷς τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεταβλήθη, καὶ αὕτη ἔτι ἡ δεξιμενὴ, ἐξ ἧς ἤντηλυσεν τὸ εἰς οἶνον μεταβληθὲν ὕδωρ, ἔπρεπε νὰ καταστῶσιν ἀντικείμενα σεβασμοῦ προσφιλέστατα.

Περὶ τούτων ἡ παράδοσις προσέθη συνεχὴς σχεδὸν μέχρις ἡμῶν, ὡς ὁ λόγος παρακατιῶν δηλώσει. Μόνον δὲ τοῦ λίθου, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος ἐν τῷ γάμῳ κληθεὶς ἀνεκλίθη, τὰ ἔχνη ἐξηφάνισθησαν, καίτοι μέχρι τῆς ἑκτῆς ἐκτονταετηρίδος ὡς κειμήλιον ἐν Κανᾶ ἐτήρειτο, καὶ εὐλαβῶς τοῖς περιοδεύουσι προσκυνηταῖς ἐδεικνύετο. Ἐκ δὲ ἀποδειχθῆ, ὅτι αὐτὸς οὗτος εἶναι ὁ νεωστὶ ἐν Ἑλατεῖα ἀνευρεθείς, καὶ βεδοιωθῆ διὰ τῆς ἐρεῦνης ἡ ταυτότης, μέγα ἀνατιροῦται καὶ προσφιλέστατον τὸ εὑρημα. Ἡμεῖς τὸ καθ' ἡμᾶς, οὐδεμίαν ἔχοντες ἀξίωσιν, ὅτι λύομεν καθ' ὅλα τὸ τῆς ταυτότητος πρόβλημα, ἐκτιθέμεθα ἀπλῶς τὰς ἡμετέρας κρίσεις, ἵνα πα-

(α) Παρόδου Πρωτονοῦ. τῆς Ἐφέσου (περὶ τὰ 1250 ἀκμάσαντος) ἔκφρασις. Ὁρ. Πατριολ. τομ. 133 σελ. 927.

(β) Εὐμένιος ὁ Παμφίλου περὶ τὸ 279 μ. Χ. ἐν Πηλαιστίνῃ γεννηθεὶς καὶ ἐν ἔτει 315 τῆς ἐν Πηλαιστίνῃ Καισαρείας ἐπίσκοπος προχειρισθείς, ἐν τῇ Εὐαγγελ. αὐτοῦ ἀποδείξει (τομ. Ζ' σελ. 213) τὰδε γράρη. «Πάντα δὲ ταῦτα ἐξεθέμην εἰς παράττασιν τῶν πεπραγμένων ἐπὶ τῇ ἐν Βηθλεὲμ γενέσει τοῦ Σωτῆρος... καὶ εἰς δεῦρο οἱ τὸν τόπον οἰκοῦντες, ὡς ἐκ πατέρων εἰς αὐτοὺς κατελθούτης »πραδύσεως, τοῖς τὸν τόπον ἱστορίας χάριν εἰς τὴν Βηθλεὲμ ἀφικνουμένοις μαρτυροῦσι, τῶν λόγων πιστούμενοι τὴν ἀλήθειαν διὰ »τῆς τοῦ ἀντροῦ δεξιέως, ἐν ᾧ τεκοῦσα ἡ Παρθένος κτλ.»

ράσχωμεν ἄλλοις ἀφορμὴν εἰς πληρεστέραν μελέτην τοῦ ζητήματος.

Ὁ ἐν 'Ε' αὐτεῖς ἀνευρεθεὶς ἐκ φαίου μαρμαρίου μετὰ λευκῶν φλεβῶν λίθος ἔχει μῆκος μὲν 2 μ. 33, πλάτος δὲ 0 μ. 64 καὶ ὕψος 0 μ. 33. Ἡ ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνεια, ὡς καὶ οἱ δύο πλατεῖαι, εἶναι μετ' ἐπιμελείας ἐστιλδωμέναι, τὸ δὲ κάτω μέρος καὶ οἱ δύο ἄλλαι πλευραὶ ἀκατέργαστοι. Ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν ἐστιλδωμένων ἐπιφανειῶν χεῖλος ἱκανῶς προέχον διήκει κατὰ μῆκος τοῦ κάτω μέρους τοῦ λίθου. Καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς ἐπιφανείας εἶναι βραδέως χαραχμένη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

† Οὗτός ἐστιν
ὁ λίθος ἀπὸ
Κανᾶ τῆς Γα-
λιλαίας ὅπου
τὸ ὕδωρ οἶνο(ν)
ἐποίησεν ὁ Κ(ύριος)
ἡμῶν Ἰ(ησοῦς) Χ(ριστός).

Ἐν πρώτοις παρατηρητέον, ὅτι ἡ πρόθεσις ἁ π' ὁ (Κανᾶ) ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἀσφαλῶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ λίθος, ἐφ' ὅσον μὲν χρόνον παρέμενεν ἐν Κανᾶ, ἐτέλει ὢν ἀνεπίγραφος· καὶ πάνυ εὐλόγως. Διότι ἡ τῶν ἐγχωρίων παραδόσις, συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδιδόμενη, ἱκανὴ ἦν εἰς μαρτύριον τοῦ λόγου τῆς τε ἱερότητος αὐτοῦ καὶ ἀξίας. Ὅτε δὲ ἐκ Κανᾶ ἀπεκομίσθη, τότε πάντως ἐχαράχθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφή, ἵνα μὴ σὺν προΐοντι τῷ χρόνῳ εἰς λήθην καταντήσωσιν ἡ τε καταγωγὴ αὐτοῦ καὶ ἡ διὰ τὴν ἐπίψυξιν τοῦ θεανδρικοῦ σώματος ἐπισημότης. Ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος δὲ τῶν γραμμάτων ἀνέκει πικρῶς ἡ ὑπογραφή εἰς τὴν ἔκτῃν ἢ ἐβδόμῃν μ. Χ. ἐκατονταετηρίδα (α).

Ἄλλην παρατήρησιν λίκιν καθ' ἡμᾶς οὐσιώδη προκαλεῖ ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ σύνταξις τοῦ ἐπιρρήματος ὅπου· ἂν δηλαδὴ τοῦτο πρέπει εἰς τὸ Κανᾶ νὰ ἀποδοθῇ, ἢ εἰς τὸ λίθος. Ὁ ἐλλόγιμος κ. Diehl, ἀγνοοῦμεν πῶς παραπληρωθεὶς, ἀπεδέξατο τὴν πρώτην σύνταξιν, καὶ ἐκλόνησεν οὕτως αὐτὴν τὴν βᾶσιν τοῦ ὑπὸ συζήτησιν θέματος, ἐφ' ἧς ὁμολογουμένως οἰκοδόμημα ἀνήγειρε στερεὸν καὶ στέγην ἐπέθετο καλῶς ἐπεξεργασμένην. Διότι λέγει ἐπὶ λέξει: «Δὲν πιστεύω, ὅτι μόνῃ ἡ ἐπιγραφή ἐπιτρέπει νὰ ἀναγνώσκωμεν εἰς τὸ ἐν Κανᾶ θαῦμα τὸ ἐν Ἑλατεῖα εὐρεθὲν μάρμαρον. Ἡ χρῆσις τῆς προθέσεως (γρ. ἐπιρρήματος) ὅπου ρη-ντικῶς ἀποκρούει (ι) τοιαύτην ὑπόθεσιν. Αὕτη (ἡ πρόθεσις) ὑποδηλοῖ» τὸ μέρος ὅπου, τὴν πόλιν ὅπου καὶ ἀναφέρεται ἡμᾶλλον εἰς τὸ Κανᾶ ἢ εἰς τὸ λίθος. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἐνταῦθα, ὡς εὐθὺς ἐξ ὀρχῆς ἡδυνάτο τις νὰ εἰκάσῃ, αὐτὸς ὁ λίθος, ἐφ' οὗ ἐγένετο τὸ θαῦμα (ι). Ἄν τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρεται, τοῦο γίνεται μόνον, ὅπως ὑπομνήσῃ τοὺς πιστοὺς τοὺς ντίτλους τῆς δόξης τῆς μικρᾶς πόλεως τῆς Γαλιλαίας. Καὶ πρέπει οὕτω νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς.» «Οὗτος νεῖναι ὁ περίφημος λίθος, ὁ ἐλθὼν ἀπὸ Κανᾶ» τῆς Γαλιλαίας, ἐν ᾗ ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλε.» Ταῦτα ἐν προοιμίῳ τῆς ἀξιολόγου αὐτοῦ πραγματείας ἀποφαίνεται ὁ κ. Diehl. Ἀπερ ὅμως εὐρίσκονταί πως, ἐάν μὴ ἡ κρίσις ἡμᾶς ἀπατᾷ, ἀντιφάσκοντα πρὸς ὅσα περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς πραγματείας λέγει, ὡς κατωτέρω δευχθήσεται.

Ἄλλα καθ' ἡμᾶς τὸ τοπικὸν μέρος ὅπου (οὗτος ἐστὶν ὁ λίθος ἀπὸ Κανᾶ, ὅπου... ὁ Κύριος κτλ.) πρέπει ἐξάπαντος νὰ μὴ ἀποδοθῇ εἰς τὸ Κανᾶ καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους α') διότι τότε θὰ ἐδήλου, ὅτι οὗτος εἰς τὴν τῶν τυχαίων τῆς πόλεως ἐκείνης λίθων, καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπλῶς ἐκείθεν ληφθεὶς, μετηνέχθη ἀλλαχοῦ· β') διότι κατὰ τὴν ἐννοίαν ταύτην ἡ σύνταξις ἀπῆται ἀναρῶν τὴν λέξιν λίθος (=οὗτος ἐστὶ λίθος ἀπὸ Κανᾶ... ὅπου κτλ.) καὶ γ') διότι δυσκόλως θὰ ἐξηγεῖτο πῶς χάριν ἀπλῶς τῶν τίτλων τῆς δόξης τῆς μικρᾶς πόλεως Κανᾶ δὲν μετηνέχθη ἐκείθεν ἀπόνως τε καὶ ἀδαπάνως σμικρὸς τις καὶ εὐμετακόμιτος λίθος, ἀλλ' οὕτω μέγας καὶ ὑπὲρ τὰς χιλιάς ὠκάδας βάρους ἔχων.

Οὐχὶ λοιπὸν τὸ ὅπου εἰς τὸ Κανᾶ, ἀλλ' εἰς τὸ λίθος (=οὗτός ἐστιν ὁ λίθος, ὅπου... ὁ Κύριος κτλ.) Νομίζομεν δέ, ὅτι εἰς πάντα τὸν καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντα τὸν νοῦν γίνεται φανερόν, ὅτι τοῦ τὰ γράμματα χαράσσοντος ἡ διάνοια ἀνεφέρετο εἰς μόνον τὸν ἐν Κανᾶ γνωστότατον καὶ ἐπισημότερον ἱστορικὸν λί-

»Καὶ ἦρα ἐπὶ τῶν ὤμων πλήρη, καὶ προσήνεγκα εἰς τὸ θυσιαστηρίον, καὶ ἐλούσθημεν ἐν τῇ αὐτῇ πηγῇ εὐλογίας χάριν».

Ὡς ἐν παρόδῳ σημειώτεον, ὅτι τὸ ἐν ἀραίοις γράμμασι γεγραμμένον χωρίον «ex quibus hydrae duae ibi sunt (ἐκ τούτων εἰσὶν αὐτόθι ὑδρίαι δύο)» φαίνεται ἡμῖν παρεφθαρμένον, τοῦ ἐξ quibus ἀνανταποδότου μένοντος. Καθ' ἡμᾶς ὁ ἀντιγραφεὺς παραπληρωθεὶς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν λέξεων ex καὶ sex παρέδραμε σειρὴν ἐλόκληρον γραμμάτων. Ἰσως διορθωτέον τὸ χωρίον οὕτω: «Sex quidem hydrae erant, ex quibus hodie duae ibi sunt» («Ἐξ μὲν ὑδρίαι ἦσαν, ἐξ ὧν σήμερον δύο αὐτόθι εἰσὶν»).

Ἄλλ' ἔστω· ἐκ τοῦ Ὀδοιπορικοῦ τοῦ Ἀντωνίου διδασκόμεθα τὰς ἐξῆς ἀναντιρρήτους ἱστορικὰς ἀληθείας, ἦτοι: ὅτι περὶ τὸ 500—600 ἔτος ὑπῆρχεν ἐν Κανᾶ ἐκκλησίαι, ὅτι ἐσώζοντο ἐπὶ αὐτόθι δύο ἐκ τῶν ἐξ ὑδρίων, αἵτινες ὑπηρετήσαν εἰς τὸ θαῦμα τοῦ Σωτήρος (Ἰωάνν. 6', 6. «Ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἐξ κείμεναι» κτλ.) ὅτι ἐδείκνυτο ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς πάντως ἠντλησαν τὸ εἰς οἶνον μεταβληθὲν ὕδωρ καὶ ὅτι ἐφυλάσσετο ἐπὶ αὐτόθι καὶ τὸ ἀνάκλιντρον, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος, εἰς τὸν γάμον κληθεὶς, ἀνεκλήθη.

Αἱ δύο ὑδρίαι, ἃς ὁ Ἀντωνῖνος εἶδεν, ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τετοποιημέναι. Τοῦτο ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἐξάγομεν ἐκ τῶν ἐξῆς αὐτοῦ λόγων· «καὶ ἦρα ἐπὶ τῶν ὤμων πλήρη (τὴν μίαν) δηλ. τὴν ὑδρίαν) καὶ προσήνεγκα εἰς τὸ θυσιαστήριον». Ἰσως ἦν ἡ αὐτὴ μεγαλοπρεπὴς ἐκκλησίαι, ἣν ὁ κατὰ τὴν ὀγδοὴν αἰῶνα εἰς Κανᾶ παραγενόμενος ἄγ. Βιλιάλδης (S. Willibald) εἶδε, ἐνθα κατ' αὐτὸν ἐσώζετο ἐπὶ μίᾳ τῶν ὑδρίων (α). Τὴν δὲ παράδοσιν, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ οἶκος τοῦ θαύματος ἦν ἐκπαλαι εἰς ἐκκλησίαν μεταβεβλημένος, εὐρίσκωμεν ἐπικρατοῦσαν ἰδίως παρ' Ἑλληνισιν. Οὕτως Ἐπιφάνιος μοναχὸς ὁ Ἀγιοπολίτης, περιηγηθεὶς κατὰ πιθανώτατον λόγον περὶ τὴν δεκάτην δευτέραν ἐκατονταετηρίδα τὴν ἀγίαν Γῆν, καὶ τὴν Κανᾶ ἐπισκεφθεὶς, γράφει, ὅτι εὗρεν αὐτόθι Μοναστήριον, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου φηκοδομημένον, ἐνθα τὸ θαῦμα ἐγένετο (β). Ἀπίσης δὲ καὶ ὁ Φωκάς Ἰωάννης, μοναχὸς καὶ οὗτος ἀνήκων εἰς τὴν ἐν Πάτριφ Μονῇ τοῦ Θεολόγου, ὀλίγα μετὰ τὸν προηγούμενον ἐτη τὴν Παλαιστίνην περιδεύσας, σημειοῖ ἐν τῷ περιγραφικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ (γ), ὅτι ἐν Κανᾶ εὗρε Καστέλλον πάντῃ μικρόν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου ἀνεγερμένον, ἐνθα τὸ ὕδωρ ὁ Σωτὴρ οἶνον ἐποίησεν. Οἰκοθεν δὲ φανερόν, ὅτι οἱ εἰρημένοι περιηγηταὶ τὴν πληροφορίαν ταύτην ἔσχον ἐκ τῆς ἐπιτοπίου παραδόσεως, ἀπορρεούσης πάντως ἐκ χρόνων παλαιωτάτων. Διότι, ὁδοῦ ἄρρεγον εἰρήσθω, Ἑλληνες οὐδέποτε ἐξέλιπον ἐκ Παλαιστίνης κατὰ πάσας τὰς ἐξῆλλαχάς τῶν κυριαρχιῶν, εἰς ἃς ὁ τόπος ἐκ περιτροπῆς ὑπεβίβλετο. Καὶ κατὰ τὴν σήμερον ἐπὶ κρατοῦσαν παράδοσιν ὁ νῦν ἐν Κανᾶ ὑπάρχων ὀρθόδοξος ναὸς κτεῖται ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς οἰκίας τοῦ θαύματος (δ). Τὰ δὲ περὶ τὴν σημερινὴν ἐκκλησίαν ἐρείπια κατὰ τοὺς ἐξ αὐτοφίας τὸν τόπον ἱστορήσαντας μαρτυροῦσιν, ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων ὑπῆρχεν αὐτόθι ἀνεγερμένους μεγαλοπρεπῆς ναὸς (ε), καὶ πιθανῶς αὐτὸς ἐκεῖνος, ὁ κατὰ τὴν ἔκτῃν καὶ ὀγδὴν ἐκατονταετηρίδα ἐπὶ Ἀντωνίου καὶ Βιλιάλδου σωζόμενος.

Ἄλλ' ἐπανελέθωμεν εἰς τὴν τῶν ὑδρίων ὑπόθεσιν.

Ὁ ἐλλόγιμος κ. Diehl, ἐπὶ εἰδήσεων, ἃς ἀρύεται ἐξ Ὀδοιπορικῶν, παρ' ἐπιπέριων χριστιανῶν γεγραμμένων, στηριζόμενος, λέγει: «ἀπὸ τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος τέσσαρες τῶν ὑδρίων ἐξήχθησαν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας (ζ). Ἐν τῷ μεταξύ τοῦ... ἡρώδου αἰῶνος, ὅτε ἐγένετο ἡ τῶν Ἀρσῶν εἰς Παλαιστίνην εἰσβολή, ἀπώλετο ἡ ἡλὴ ὑδρία (η). Ὀλίγα δὲ μετὰ ταῦτα ἐτη παρέμενεν ἐν Κανᾶ ἡμῶν ἡ τοῦτων ἀνάμνησις. Διότι εἰς προακνητὴν τινα περὶ τὸ 1217, καὶ εἰς ἕτερον περὶ τὸ 1231 τὴν Κανᾶ ἐπισκεψάμενους» εἶδειξαν ἀπλῶς τὴν θέσιν, ὅπου αἱ ὑδρίαι πρότερον ἔκειντο».

Καὶ περὶ μὲν τῶν τεσσάρων ὑδρίων, ὧν τὴν ἀληθῆ ἱστορικὴν πορείαν παρακολουθεῖ ὁ κ. Diehl μέχρι τῶν κατωτέρων τοῦ Μεσαιῶνος χρόνων, ὅτε αὐτῶν τὰ ἔχνη ἢ περιεκαλύφθησαν ἢ συνεχύθησαν πρὸς παρεμφερῆ μνημεῖα, ἀδέσποτον καὶ προβληματικὴν ἔχοντα τὴν καταγωγὴν, οὐδὲν ἔχομεν ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιον νὰ προσθέσωμεν. Ἀλλὰ πῶς δυνάμεθα ἐν σιγῇ νὰ παραλώωμεν τὴν ἐκπαλαι κρατοῦσαν ἐλληνικὴν παράδοσιν περὶ τῶν ἐν Κανᾶ ἐπὶ σωζόμενων δύο ὑδρίων; Κατὰ τὸν ἑκτὸν αἰῶνα δύο, ὡς εἶδομεν, ὑδρίαι ὑπῆρχον ἐν Κανᾶ. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἦτοι ἐν διαστήματι 1400 ὁλων ἐνικυτῶν, αἱ τοῦ προσκυνήματος τῆς Κανᾶ κάτοχοι Ἑλληνες δύο ὡς αὐτῶς δεκνύουσιν ὑδρί-ας(θ). Ἄν δὲ τοῖς κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ἐσπερίους προσ-

Ὁὕτως λοιπὸν ἰδοὺ πού εἰς τὸ Κανᾶ, ἀλλ' εἰς τὸ λίθος (= οὗτός ἐστιν ὁ λίθος, ὅπου... ὁ Κύριος κτλ.) Νομίζομεν δέ, ὅτι εἰς πάντα τὸν καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντα τὸν νοῦν γίνεται φανερόν, ὅτι τοῦ τὰ γράμματα χαράσσοντος ἡ διάνοια ἀνεφέρετο εἰς μόνον τὸν ἐν Κανᾶ γνωστότατον καὶ ἐπισημώτατον ἱστορικὸν λίθον, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος ἀνακεκλιμένος ὦν ἐθαυματουργήσεν. Ὡστε ἀναλυτικώτερον γραφομένη ἡ ἐπιγραφή λυγρᾶναι καθ' ἡμᾶς τὸν ἐξῆς τύπον· οὗτός ἐστιν ὁ ἀπὸ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας προσερχόμενος λίθος, ὅπου ὁ Κύριος ἀνακλινθεῖς τὸ ὕδωρ κτλ. Οὕτω κατὰ τὰς λογικὰς καὶ γραμματικὰς κανόνας ἡ ἐπιγραφή ἐξηγουμένη ἀρκεῖ καὶ μόνη εἰς ἀποδείξιν τῆς γνησιότητος τοῦ χριστιανικοῦ τούτου μνημείου. Αἱ δὲ ἄλλαι μαρτυρίαι, αἷς παρακατιόντες θέλομεν φέρεσι, συντελοῦσιν, ὡς ἐξωτερικαὶ μᾶλλον ἐνδείξεις, εἰς ἐπίρρωσιν τῆς ἀθεντίας τοῦ οὕτω δὴ νοουμένου κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς.

Εἰπομεν, ὅτι περὶ τὴν ἔκτιν ἐκλόντακτηρίδα ὁ λίθος ἐτήρειτο ἐν Κανᾶ. Τούτου μάρτυς ὁ ἐκ Πλακεντίας Ἀντωνίνος, ὅστις περὶ τὰ 500—600 μ. Χ. τὴν ἁγίαν Γῆν περιοδεύσας ἔγραψε συνοπτικὴν τῶν κατ' αὐτὴν ἀξιολογημένων περιγραφῶν, ἀκεραίαν μέχρ' ἡμῶν περιωθεῖσαν. Ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ, Itinerarium (ὁδοπορικῶ) ἐπιγραφομένη, ἀναγιγνώσκοντες τὰ ἐξῆς· «Deinde milia tria venimus in Cana, ubi Dominus fuit ad nuptias: et accubimus in ipso accubitu, ubi ego indignus parentum meorum nomina scripsi. Ex quibus hydriae duae ibi sunt. Implevi aqua unam, et protuli ex ea vinum: et in humero plenam levavi, et obtuli ad altare, et ipso in fonte lavavimus pro benedictione». Ἄ εἰς μεθερμηνεύμενα. » Ἐντεῦθεν (ἐκ Νεοκεσαρείας δηλ.) ὡς ἀπὸ μετῶν τριῶν ἤλθομεν εἰς Κανᾶ, ὅπου ὁ «Κύριος παρεγένετο εἰς τὸν γάμον» καὶ κατεκλίσθημεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνακλιντροῦ, ὅπου ἐγὼ ὁ ἀνάξιος τῶν ἐμῶν γονέων ἔγραψα τὰ ὀνόματα. Ἐκ τούτων εἰσὶν αὐτὸ ὅτι ὑδρίαι δύο. » Ἐπλήρωσα τὴν μίαν ὕδατος, καὶ ἐξήγαγον ἐξ αὐτῆς οἶνον.

(α) Κατὰ τὸν περὶ τὴν χριστ. παλαιογραφίαν ἐντριβέστατον κ. Ι. Σακελλίωνα ἡ ἐπιγραφή ἀνάγεται εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας καὶ δὴ καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ πρώτου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν ὡς χρόνον τῆς ἐγχαράξεως αὐτῆς πρέπει νὰ υπολάβωμεν μᾶλλον τὴν ἐν τῷ κειμένῳ δειχθεῖσαι. Ἄν δὲ καὶ ὁ τῶν γραμμάτων τύπος συμμορφοῦται πρὸς ἐποχὴν παλαιότεραν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν κωλύει νὰ υποθέσωμεν, ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐξ ἀπομιμήσεως τυχαίας, ὅταν πειστικώτεροι φαίνονται οἱ περὶ τοῦ ἐναντίου λόγοι.

μὲν δὲ δύο ὑδρίαι; Κατὰ τὸν ἑκτον αἰῶνα δὲ, ὡς εἶδομεν, ὑδρίαι ὑπῆρχον ἐν Κανᾶ. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἦτοι ἐν διαστήματι 1400 ὅλων ἐκαυτῶν, οἱ τοῦ προσκυνηματος τῆς Κανᾶ κάτοχοι Ἕλληνες δύο ὡσαύτως δεικνύουσιν ὑδρίαις (β). Ἄν δὲ τοῖς κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ἐσπερίοις προσκυνηταῖς μόνῃ ἡ θέσις τῶν ὑδριῶν ἐδεικνύετο, τοῦτο προήρχετο πιθανῶς ἐκ τοῦ ὅτι τότε ἤρχον τῆς Παλαιστίνης οἱ Σταυροφόροι, οἵτινες μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ ἀστυτόλως τῶν ἱερῶν μνημείων ἀπεγύμνουσαν τὴν ἁγίαν Γῆν. Ἐπομένως καὶ αἱ αἱ δύο ὑδρίαι, αἱ μὴ ἐκ Κανᾶ ἐξεχθεῖσαι, ἐσωζοντο ἐπὶ ἐπὶ τόπου, οὐδὲν ἴσως τὸ παράδοξον ἂν υποθέσωμεν, ὅτι αἱ τούτων κάτοχοι Ἕλληνες σκοπίμως ἀπέκρυπτον ἀπὸ τῶν ὁμμάτων τῶν δυσμενῶν αὐτοῖς ἐσπερίων προσκυνητῶν.

Ἄλλ' ἐπαναλάβωμεν αὖθις τὰς λέξεις τοῦ ἐκ Πλακεντίας Ἀντωνίνου, αἷς ἦδη ἀνωτέρω μετρημηνεύσαμεν. «Ἦλθομεν, λέγει, εἰς » Κανᾶ, ὅπου ὁ Κύριος παρεγένετο εἰς τὸν γάμον, καὶ ἀνακλινθεῖς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνακλιντροῦ ». Τὸ «ἐπὶ » τοῦ αὐτοῦ ἀνακλιντροῦ » ἰσοδυναμεῖ ἀναντιρρήτως πρὸς τὸ τῆς ἐπιγραφῆς· «οὗτός ἐστιν ὁ λίθος... ὅπου (ἀνακλινθεῖς,) τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν ὁ Κύριος. » Ἐνταῦθα ἡμεῖς τοῦλάχιστον οὐδαμῶς διατάζομεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ταυτότητα τοῦ λίθου, καὶ μάλιστα ἀπὸ καὶ λόγους ἔχομεν ἰσχυροὺς, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ἡ εἰς Ἑλλάτιαν προσέλευσις αὐτοῦ ἐκ Παλαιστίνης.

Ἄλλ' ὁ Ἀντωνίνος λέγει συγχρόνως, ὅτι ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ λίθου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ γονέων τὰ ὀνόματα· τοῦτο ὅπερ ἄλλως ἔθος ἦν

(α) Itinera latina, 1, 260.

(β) Ὁρ. Πατρολ. τομ. 133. σελ. 930

(γ) Αὐτόθι σελ. 934.

(δ) Βενιαμ. Ἰωαννίδου Προσκυν. τῆς ἁγ. Γῆς· ἐν Ἀθήναις, 1877. σελ. 344. «Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἐκκλησία τῶν ὁρθοδόξων, ἣτις πιστεύεται, ὅτι κεῖται ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἦν ἡ οἰκία, ἐν ἣ ἐστὲν τέλεσε τὸ πρῶτον θαῦμα ὁ Σωτήρ».

(ε) Ὁ αὐτός, αὐτόθι.

(ς) Itinera latina, 1, 93.

(η) Αὐτόθι 1, 260.

(θ) Βενιαμ. Ἰωαννίδ. Προσκυν. σελ. 344. «Δύο ἀρχαιότατοι » λίθινοι πίθοι, ὧν ὁ εἰς χρησιμεύει σήμερον εἰς κολυμβήθραν, κεῖ » μενοι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἐφαλύουσι τὴν προσοχὴν τῶν προσκυ » νητῶν. Ἡ ἀρχαιότης τῶν πύθων τούτων ἀνάγεται μέχρι τῆς ἐπο » χῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καί, ὡς λέγουσιν, εἶναι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες » ἐμπεριέχον τὸ εἰς οἶνον μεταβληθὲν ὕδωρ».

ἐκπαλαί τοῖς προσκυνηταῖς (α). Ἐπομένως πᾶς τις περιέργως ἐρω-
τᾷ, ὑπάρχουσι λοιπὸν ἐπὶ τοῦ ἐν Ἑλατεῖα ἀνευρεθέντος λίθου
ταῦτα τὰ γράμματα; πρὸς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἰδοὺ πῶς ἀποκρί-
νεται ὁ κ. Diehl. «Ἐὰν τὸ κείμενον τοῦ Ἀντωνίνου συσχετίσω-
» μεν πρὸς τὸ ἐξ Ἑλατείας μάρμαρον, εὐθὺς ἐπέρχεται ἡμῖν ἡ
» ἐξῆς σκέψις· ἡ κλίνη αὕτη, ἐφ' ἣν ὁ Χριστὸς ἀνεκλίθη κατὰ τὸν
» δεῖπνον τοῦ γάμου, καὶ ἦν κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐδείκνυον ἐν
» Κανᾷ, δὲν εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι εἶναι ὁ προκειμένος λίθος,
» ὁ οὕτω στενῶς συνδεόμενος πρὸς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος
» Αἱ διαστάσεις τοῦ λίθου οὐδόλως ἀντίκεινται πρὸς τὴν τοιαύτην
» ὑπόθεσιν. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν αἱ πλάγια ἐπιφάνειαι ἐστιλβώθη-
» σαν, δεικνύει ἐναργῶς, ὅτι ὁ λίθος ἀπ' ἀρχῆς εἶχε τεθῆ ὡς ἐ-
» δῶλιον ἢ ὡς κλίνη ἐν τῇ γωνίᾳ δύο τοίχων. Εἰς ὅλοσχερῇ
» τῆς ὑποθέσεως ταύτης δικαιολόγησιν οὐ ἤρκει ἡ ἐπὶ τοῦ μαρμά-
» ρου τῆς Ἑλατείας ἐπανεύρεσις τοῦ ἐκ Πλακεντίας Ἀντωνίνου.
» Ἐξετάσας μετὰ προσοχῆς τὸ μάρμαρον τῆς Ἑλατείας ἀνε-
» κάλυψα ἐπὶ τῆς ἄνωθεν ἐπιφανείας, πλησίον τοῦ μέρους ἐνθα
» ὤφειλε νὰ ἀναπαύηται ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώμα-
» τος τοῦ ἀνακλινομένου προσώπου, ἐπιγραφὴν, δι' αἰχμῆς χαρα-
» χθεῖσαν. Τὰ γράμματα ἔχοντα πέντε χιλιοστὰ τοῦ μέτρου ὕψος
» εἶναι εἰς σμικρὸν βάθος κεχαρκαγμένα, διακρίνονται ὁμῶς καθι-
» ρώτατα διὰ φακοῦ. Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος δ' αὐτῶν δὲν φαίνονται
» νὰ ᾖ μετὰ γενέστερα τοῦ ἑκτου αἰῶνος. Ἡ ἐπιγραφὴ, ἥς τὸ
» πρῶτον μέρος ἐξηλείφθη ἕνεκα θραύσεως τοῦ λίθου, παρουσιάζει
» διάθεσιν ὅπως οὖν ἰδιόρρυθμον, ἅτε κατατεταγμένη εἰς στήλας
» παραλλήλους, καὶ διηρημένη ἀρκούντως ἀραιῶς. Τὸ ἐναπομεί-
» νον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει οὕτω·

ΚΑΙ	ΜΟΥ
ΤΗΣ	ΑΝ
ΜΗΤ	ΤΩΝΙ
ΡΟΣ	ΝΟΥ +

» Εἶναι εὐκόλον νὰ συμπληρωθῇ κατὰ προσέγγισιν τὸ κείμενον
» ὁλόκληρον τῆς ἐπιγραφῆς.

(+ Μνήσθητι Κύριε τοῦ πατρὸς) καὶ τῆς μητρός μου
Ἀντωνίνου. +

» Μόνον ἂν παραδεχθῶμεν παραδοξὸν τινὰ σύμπτωσιν τοῦ ὀνό-
» ματος καὶ τῆς ἐποχῆς ἐν τῷ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ κεχαρκαγμένῳ
» ὀνόματι Ἀντωνίνου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἄλλον παρὰ
» τὸν ἐκ Πλακεντίας. Τοῦτο δὲ δεικνύει πᾶσαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἐξ
» Ἑλατείας μαρμάρου. Χάριν τῆς ἐπουσιώδους λεπτομερείας τῆς
» μνημονευομένης ὑπὸ τοῦ προσκυνητοῦ τοῦ ἑκτου αἰῶνος, ὁ
» περίφημος λίθος τῆς Κανᾷ, ὡς ἡ ἐπιγραφὴ δηλοῖ, ἔχει εἰς τὸ
» ἐξῆς καταγωγὴν βεδάϊαν καὶ ἱστορίαν ἀσφαλῆ. Ὁ λίθος οὗτος
» προέρχεται ἀναντιρρήτως ἐκ Παλαιστίνης. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ
» ἑκτου αἰῶνος ἐδείκνυετο ἐν Κανᾷ εἰς τοὺς προσκυνητὰς ὡς ἡ
» κλίνη, ἐφ' ἣς ὁ Κύριος ἀνεκλίθη ἐν τῷ συμποσίῳ τοῦ γάμου. Εὐ-
» χερῶς κατανοεῖ τις ἐπίσης τὸ σχῆμα τῆς ἐπιγραφῆς, τῆς δη-
» λούσης τὸν λίθον· ἥτοι ὅτι οὗτος εἶναι ἡ κλίνη ἐφ' ἣς ὁ Χριστὸς
» ἀνεκλίθη, ὅτε ἐποίησε τὸ θαῦμα, καὶ ὅτι ὤρρισε τὴν φῆμιν τῆς
» εἰς τοῦτο τε τὸ θαῦμα καὶ τὴν ἐπίψυσιν τοῦ Θεοῦ σώματος».

Ταῦτα γράφει ὁ κ. Diehl ἐν γλώσσῃ καθαρᾷ καὶ σαφεστάτῃ.
Καὶ ἂν ὀντίως διεκρίνοντο τὰ γράμματα, ἅπερ οὗτος τῇ τοῦ φακοῦ
βοηθείᾳ ἀνέγνω, πᾶς τις ἡδέως τε καὶ ἀνεπιφυλάκτως, νομίζομεν,
ἔμελλε νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς τὸν τοῦ Ὀδοιπορικοῦ συγγραφέα
μετ' εὐλαθείας ἐπὶ τοῦ προκειμένου λίθου ἀνακεκλιμένον καὶ τὰ
ἀνωτέρω γράμματα γράφοντα. Οὕτε ἦν δυνατόν νὰ δεχθῇ τις το-
σοῦτον περίεργον σύμπτωσιν ὀνομάτων. Ἀλλ' ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν,
ὅτι, καίπερ περιέργως καὶ μόνοι καὶ μετὰ ἄλλων καὶ δὴ καὶ τῇ
τοῦ φακοῦ βοηθείᾳ τὸν λίθον ἐξετάσαντες, ἴχνη μὲν γραμμάτων ἀ-
μυδρὰ ἀδυνατοῦμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι δὲν διεκρίναμεν, λέξιν τινὰ ὁ-
μῶς ἐξ αὐτῶν νὰ συναρμολογήσωμεν οὐδαμῶς κατωρθώσαμεν (β).
Ὁ δὲ καὶ μετὰ ἄλλων περητηρήσαμεν τόδε εἶναι, ὅτι ἀκριβῶς ἐπὶ
τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Diehl ὀριζομένης θέσεως τοῦ λίθου, ἐνθα ἀμυδρὰ
γραμμάτων ἴχνη—διακρίνονται, παρατηρεῖται οὐχὶ τυχαία ἐκ τοῦ
χρόνου ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς φυσικῆς ἐπιδείξεως, ἀλλ' ἐκουσία καὶ βιαία
τριβή. Εἶναι τάχα τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ τὴν τοῦ μνη-
μείου τήρησιν ἐπιτετραμμένοι ἢ ἄλλος τις ἐξηλείψαν ταῦτα, ἀσέ-
βημα θεωρήσαντες ἢ βεδήλωσιν τὸ γενόμενον;

Ἀλλ' ὁ περίφημος τῆς Κανᾷ λίθος λαμβάνει, νομίζομεν, κα-
ταγωγὴν βεδάϊαν καὶ ἱστορίαν ἀσφαλῆ οὐ μόνον, ὡς ὁ κ. Diehl

Ἄλλ' ὁ περιφημος τῆς Κωνσταντίνου λείψανος, νομίζομεν, καταγωγὴν βεδάϊαν καὶ ἱστορίαν ἀσφαλῆ οὐ μόνον, ὡς ὁ κ. Diehl φρονεῖ, ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ γραφῆς τοῦ προσκυνητοῦ τοῦ ἔκτου αἰῶνος, ἀλλὰ, καθὼς εὐθὺς θέλομεν δείξει, καὶ ἐκ τῆς ἐρεῦνης τοῦ τόπου, ἐνθα πρὸ μικροῦ ἀνεκαλύφθη.

Ὁ λίθος, ὁ περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἀνευρέθη, ὡς γνωστὸν, ἐν Ἐλατείᾳ. Ὅτι δ' αὐτόθι ἐκ Παλαιστίνης οὗτος ἀπεκομίσθη καὶ φέρει ἐναργῆ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ τὰ σημεῖα κατανοεῖ τις, ὅταν ἐξετάσῃ τὰς περὶ τὴν Ἐλατείαν τοποθεσίας. Διότι οὐδὲν τῆς ἐλευθέρας σήμερον Ἑλλάδος μέρος, ἴσως οὐδὲ τῆς λοιπῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ὡς καὶ τῶν νήσων, πιστεύομεν, προβάλλεται εἰς τὸν ὁδοιποροῦντα τοσοῦτον συνεχῆ τὰ τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ ἐνδυμήματα, ὅσον αἱ τοῦ Πατριάρχου ὑπάρχει, καὶ δὴ αἱ βορειοανατολικαί. Ἐν στενοτάτῳ ἀναλόγως χώρῳ ἔξ ὅλων τοποθεσιῶν, (γ) τῆς Ἱερουσαλήμ τὸ ὄνομα φέρουσιν, οὔτε καθ' ἑαυτὰς οὔτε ἐν σχέσει πρὸς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος λίθον δύνανται, νομίζομεν, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συμπτώσεις ἀδιάφοροι. Ἰδοὺ δὲ αὗται.

Α' Ἱερουσαλήμ.

Ἐάν τις ἀπὸ τῆς Ἐλατείας, ὡς ἀπὸ κέντρου, ἀναχωρήσῃ καὶ πρὸς τὴν σημερινὴν κωμόπολιν Δαδίον, τὴν παρὰ τῇ παλαιᾷ Ἀμφικλείᾳ κειμένην (δ), πορευθῇ (ε) ἀκούει παρὰ τῶν κατοίκων τὸ ὄνομα Ἱερουσαλήμ μετ' εὐλαδίας ἀποδιδόμενον εἰς ναὸν τινα ἐντὸς σπηλαίου. Εὐρίσκεται δὲ τὸ σπήλαιον τοῦτο ἐν τινὶ τῶν ὑπωρείων τοῦ Πατριάρχου πρὸς ἀνατολὰς τῆς εἰρημένης κω-

(α) Ὁ αὐτὸς Ἀντωνῖνος, ἵνα παραλίπωμεν ἄλλους, ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ αὐτοῦ (κεφ. 20) διέτρωσεν ἡμῖν τοιαύτην τινὰ πρᾶξιν τοῦ θεοῦ Πατρὸς Ἱερωνύμου ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ σπηλαίου τῆς Βηθλεέμ· «Ὁ πρεσβύτερος, λέγει,» Ἱερωνύμος ἔμπειρος ἐν τῷ λέγειν, σαφῆς ἐν » τῷ μεταφράζειν, παρὰ πάντων περιφανὴς καλούμενος, ἐν τῷ στομίῳ » τοῦ αὐτοῦ σπηλαίου, (τῆς Βηθλεέμ) ἔγλυψε λίθον, καὶ διὰ σεβασμὸν » πρὸς τὸν Σωτῆρα τὸ ἑαυτοῦ αὐτόθι μνημεῖον ἐποίησεν ».

(β) Λυπούμεθα, ὅτι ὁ ἀξιότιμος κ. Diehl δὲν παρεπιδημεῖ νῦν ἐν Ἀθήναις, ὅπως ὁδηγήσῃ καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γραμμάτων, ἅπερ αὐτὸς ἀνέγνω.

(γ) Τόσας ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἐν τῇ ὀλιγοήμερῳ ἡμῶν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα διατριβῇ ἐξηκριβώταμεν.

(δ) Παυσ. Φωκ. λγ', 5.

(ε) Ἡ ἀπόστασις διαρκεῖ τέσσαρας ὁδοιπορικὰς ὥρας.

μπούλεως καὶ ἐν ἀποστάσει μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας. Ἡ ἄγρυσσ ὁδὸς εἶναι λίαν τραχεῖα, ἀνάντης καὶ ἀποτομωτάτη, τὸ δὲ σπήλαιον ἐν μέρει μὲν φυσικόν, ἐν μέρει δὲ καὶ δι' ἀνθρωπίνης χειρὸς κατεσκευασμένον. Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπάρχει ἐκκλησίαις ἱκανῶς εὐρύχωρος, ἄλλοτε μὲν δι' ἀγιογραφίας ἐφ' ὕψους ὠραϊσμένη, νῦν δὲ ὡς ἐκ τῶν ἀποσταζόντων ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ σπηλαίου ὑδάτων κατεστραμμένη σχεδὸν ἐντελὴς. Μόνον ἐν τῷ θόλῳ τῆς τοῦ ἱεροῦ κόγχης διατηρεῖται ὁπωσὺν καλῶς ἡ Πιλαυτέρη μετὰ δύο ἐκατέρωθεν ἀγγέλων ἐκ τοῦ ἀρίστου εἵδους τῆς βυζαντίας ζωγραφικῆς. Εἶναι δέ, ὅτε νὰς καὶ ἡ ζωγραφία παλαιωτάτων χριστιανικῶν χρόνων ἔργα. Περὶ δὲ τὸν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ναὸν ὑπάρχουσι καὶ τινὰ κελλία προωρισμένα, ὡς φαίνεται, εἰς κατοικίαν μοναχῶν.

Β' Ἱερουσαλὴμ.

Εἰς διώρον δ' ἀπὸ τῆς Ἐλατείας ἀπόστασιν ὑπάρχει ἡ κώμη Βελίτσα, κειμένη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς Τιθορέας (α). Ὑπεράνω δ' αὐτῆς ἐν ἀποτομωτάτῳ καὶ δυσπροσίτῳ μιᾶς τῶν ὑπώρειων τοῦ Παρνασοῦ κρημνῷ ὑπάρχει σπήλαιον αὐτὸ τοῦτο εἰς ἐκκλησίαν μεταβεβλημένον, ὃ οἱ κάτοικοι Ἱερουσαλὴμ ὀνομάζουσι.

Γ' Ἱερουσαλὴμ.

Εἰς τετράωρον δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς Ἐλατείας ἀπόστασιν ὑπάρχει ἡ καὶ σήμερον δικτηρουμένη Μονή, ἥς τὸ ὄνομα Ἱερουσαλὴμ. Κεῖται δ' αὕτη εἰς ὕψος ἱκανὸν ἐπὶ τῆς ἀνατολικομεσημβρινῆς κλιτύος τοῦ Παρνασοῦ. Δυστυχῶς, τοῦ ἀρχιεῖς τῆς Μονῆς ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων κατὰ τὴν τῶν μοναχῶν διήγησιν καταστραφέντος, οὐδεμίαν περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς μαρτυρίαν ἔχομεν. Καὶ ὁ τοῦ Μοναστηρίου δὲ ναὸς κατέπεσεν ἀτυχῶς ἐκ σεισμοῦ ἐν ἔτει 1870. Ἐν μιᾷ τῶν τριῶν τοῦ ἱεροῦ κογχῶν τῇ ἀριστερᾷ πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ τοῖχου ὄψιν ὑπῆρχεν ἀντετοιχισμένος λίθος πορώδης, τὴν ἐξῆς φέρων ἐπιγραφήν:

ἔτος ΣΤΠΗ (1570) ἐ
μηνί Μαγίου ε'
ἡμέρᾳ πτ (πέμπτη).

Ἐν τῷ νεωστὶ ἀνεγερθέντι ναῷ τοῦ Μοναστηρίου ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου ἀνασθηλοῦνται δύο εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, ἔργα, ὡς εἰκάζομεν, τῆς δεκάτης δευτέρας ἢ δεκάτης τρίτης ἐκατονταετηρίδος.

Δ' Ἱερουσαλὴμ.

Ἐξῶθεν τοῦ εἰρημένου Μοναστηρίου ἐν οὐ μικρᾷ ἀποστάσει ὑπάρχει σπήλαιον ἐπὶ τοῦ βράχου, ἔχον ἐντὸς ἐκκλησίαν, καὶ καλεῖται ὁμοίως Ἱερουσαλὴμ. Τὰ τῆς σωζομένης τοιχογραφίας μικρὰ λείψανα μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ ναὸς ἐξωγραφῆθη περὶ τὴν δεκάτην πέμπτην ἐκατονταετηρίδα. Ἐν τῷ αὐτῷ σπηλαίῳ περὶ τὸν ναὸν ὑπάρχει ἐν κελλίῳ τὸ πλεῖστον λελαξευμένον, οὗ τὸ ἕδαφος πληρὲς ὕδατος. Ἄλλο μέρος πρὸς κατωκίαν ἀνθρώπου ἐν τῷ αὐτῷ σπηλαίῳ οὐκ ὑπάρχει.

Ε' Ἱερουσαλὴμ.

Ἐν βράχῳ λίαν ὑψηλῷ καὶ ἀποκρήμνῳ οὐ μικρὰν τῆς πόλεως Δεσδεῖας εὐρίσκεται σπήλαιον, περιέχον ἐντὸς ἐκκλησίαν διὰ τοιχογραφίας παλαιωτάτης ὠραϊσμένην. Καλεῖται δὲ τοῦτο Ἱερουσαλὴμ.

ΣΤ' Ἱερουσαλὴμ.

Κατὰ τοὺς παλαιούς Δελφούς πρὸς τῷ χωρίῳ, ὅπερ σήμερον καλεῖται Καστρί, ὑπάρχει σπήλαιον Ἱερουσαλὴμ καλούμενον παρὰ τῶν περιόκων.

Νῦν πᾶς τις, νομίζομεν, ἐρωτᾷ περίεργως τί ἄρα γὰρ αἱ ἐν οὕτῳ μικρᾷ τοικίῃ περιφερεία αἱ τόσαι Ἱερουσαλὴμ σημαίνουσιν; Ὅτι τὰ σπήλαια ταῦτα ἐχρητίμευσαν ποτε ἐν χρόναις ἱστορικῶς ἡμῖν γὰρ ἀγνώστοις ἡσυχαστήρια μοναχῶν, φανερον. Τὸ δὲ ζητούμενον εἶναι, πότερον, εἰ μοναχοὶ οὗτοι ἦσαν μετανάσται ἐκ τῆς ἀγίας Γῆς καὶ εἰς διημερίαν αὐτῆς ἀνάμνησιν ὠνόμαζαν τὰ νέα αὐτῶν ἡσυχαστήρια Ἱερουσαλὴμ, ἢ ἀπέδωκαν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ μεταφορᾶς τῆς ὑπεργείου τε καὶ ὑπερκρασίμου ἐκείνης Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἣν διὰ τῆς ἰσχυροῦς αὐτῶν πολιτείας ὠρεῖλον διηνεκῶς νὰ σπεύδωσι. Ἡ ἐπιτόπιος πάλιν ἔρευνα πρὸς ἡμῖν ἰσχυρότατον λόγον εἰς τὸ νὰ παραδεχθῶμεν τὸ πρῶτον, ὡς τὸ ἀληθέστερον. Καὶ ἰδοὺ:

μνημεῖον; Ἀλλ' ἤδη ζητεῖται πότε ἡ μετανάστευσις αὕτη συνέβη. Καθ' ἡμᾶς οὐκ εὐθὺς μετὰ τὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν Παλαιστίνην τῶν ὑπὸ τὸν Ὀμάρ Ἀράδων (637 μ. Χ). Διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τοῦ Καλίου Ἀδδου-λ-Μάλεκ (718) οἱ χριστιανοὶ ἀπῆλθον ἄραξ ἡσυχίας, τηρουμένων ἀκριβῶς τῶν προνομίων, τῶν διὰ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ Ὀμάρ αὐτοῖς περὶ αὐτῶν ἐντέλλων. Ἐπειτα ὁμῶς ὁπὸ τῆς ὀγδόης ἐκατονταετηρίδος μεσοῦτης (750), ὅτε τὸ σιληπρον τῶν Καλιφῶν ἀπὸ τῆς δυναστείας τῶν Ὀμειδῶν περιήλθεν εἰς τοὺς Ἀβδασίδας, οἱ χριστιανοὶ καὶ ἰδίως οἱ μοναχοὶ τῆς Παλαιστίνης ἐδοκίμαζον τὰ πάνδενα. Ἰδίως περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς ἐκατονταετηρίδος (796) οἱ Ἀράδες ἐλεηλάτησαν τὴν Λαύραν τοῦ ἀγίου Σάββα καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν ἐθνατάωσαν. Ἐν γένει δὲ τὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δεινὰ ἐκτραχυθεῖ ὁ ἱστορικὸς Θεοφάνης (α), καὶ εἶναι εὐλαϊρον ἴσως αὐτὸς αὐτοῦ τὰς λέξεις ἐνταῦθα νὰ ἐπαναλάβωμεν. «Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει» (817 μ. Χ.) καὶ πολλοὶ τῶν κατὰ τὴν Παλαιστίνην χριστιανῶν «μοναχῶν καὶ λαϊκῶν καὶ ἐκ πάσης Συρίας τὴν Κύπρον κατέλαβον, φεύγοντες τὴν ἄμετρον κώλην τῶν Ἀράδων. Ἀναρχίαις γὰρ καθολικῆς κατασχούσης... φῶνι τε καὶ ἀρκαγὰ καὶ μισοῦνται, ἀσέληται τε καὶ πᾶσι πράξεις θεοστογείας ἐν κώμῃς τε καὶ πόλεσιν ὑπὸ τοῦ θεολέτου αὐτῶν (τῶν Ἀράδων) ἔθου; ἐπράττοντο. Οἱ τε κατὰ τὴν ἀγίαν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλιν σεβάσμοι τόποι τῆς ἀγίας Ἀναστάσεως, τοῦ Κορινίου καὶ τῶν λοιπῶν ἐδολεθρόθησαν. Οὐσίῳ δὲ καὶ αἱ κατὰ τὴν ἔρημον ὀδοδοχοὶ Λαύρα τοῦ ἀγίου Χαρίτωνος καὶ τοῦ ἀγίου Σάββα, καὶ τὰ λοιπὰ Μοναστήρια καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἡρηλώθησαν. Καὶ οἱ μὲν τῶν μοναχῶν ἀνηρέθησαν μαρτυρικῶς; οἱ δὲ τὴν Κύπρον κατέλαβον, καὶ ἐκ ταύτης τὸ Βυζάντιον, οὗς Μιχαὴλ ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς καὶ Νικηφόρος ὁ ἀριώτατος Πατριάρχης φιλοφρόνως ἐξένειταν. Τοῖς γὰρ ἔλθοιεν ἐν τῇ πόλει Μοναστήριον ἐπίσημον ἐδώρησαντο, τοῖς δὲ κατὰ Κύπρον ἐναπομείνανι μοναχοῖς τε καὶ λαϊκοῖς τάλαντον χρυσίου ἀπέστειλεν».

Τὴν ἐκ Παλαιστίνης ἄρα μετανάστευσιν τῶν μοναχῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φωκίδος, ὅπου τοῦ Παρνασοῦ αἱ ὑπώρειαι καὶ τὰ ἄλλα προσφυστάτας παρείχον θέσεις εἰς βίον ἀθρόον καὶ πολιτεῖαν ἀσκητικὴν, ὑποκαρδόμενον συλᾶσθαι κατὰ τὸ χρόνιον διάστημα, τὸ μετὰ τοῦ 718—817 ἔτους. Τότε πιθάνοιτα καὶ ὁ λίθος μετεκομισθῆναι παρ' αὐτῶν, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐπ' αὐτοῦ ἐχαράχθη, ὡς εἵπομεν. Οὕτω, νομίζομεν, ἐξηγεῖται φυσικώτατα ἡ τοῦ λίθου μεταφορά, καὶ λύονται αἱ ἀπορίαι ὅς προβάλλει ὁ ἐλλόγιμος κ. Diehl λέγων: «Πρέπει τις νὰ ἐκλάβῃ ὡς τι τυχαῖον ὅλως, ὅτι» μνημεῖον οὕτω σπουδαῖον ὡς ὁ ἀπὸ Κανᾶ λίθος, μετηνέχθη καὶ εὐθεὶς ἐκ Παλαιστίνης εἰς πόλιν ἐπαρχιακὴν τοσοῦτον ἀσήμενον. Εἰς ἀπλοῦς προσκυνητῆς ἦθελεν ἀπαντήσαι πολλὰς δυσκολίας μεταφέρειν ἐκ Γαλιλαίας εἰς τὴν Ἑλλάδα μάρμαρον καὶ ταύτης σπουδαιότητος. Οὐδὲ δύναται τις νὰ ὑποθέτῃ, ὅτι Ὁ Αυτοκράτωρ ἢ ἄλλος τις τῶν μαγιστάνων ἤθουντο ἐκουσίως νὰ ἀπογυμνωθῇ μνημεῖον οὕτω πολυτίμου χάριν πόλεως (τῆς Ἐλατείας), ἢ οὐδεὶς ἰδιαιτέρος τίτλος συνίσταται».

Νῦν ὑπολείπεται νὰ ἐξηγησώμεν διὰ τί ἐν Ἐλατείᾳ καὶ οὐχὶ ἐν τινὶ τῶν ἡσυχαστηρίων ἢ Μοναστηρίων, αἱ οἱ φυγάδες οὗτοι μοναχοὶ ἐν τοῖς περὶ τὸν Παρνασσὸν τόποις φιλοδόμησαν, ὁ λίθος ἐτοποθετήθη.

Ἐπὶ Παναγίου ἢ Ἐλατείᾳ ἦν ἡ μεγίστη τῶν φωκικῶν πόλεων (δ). Ἐπὶ τῇ πόλει αὐτῇ ἐκτείνοντο οὐκ ἐλάχιστοι πρῶτον κατὰ τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον αἰῶνα, ὡς ἔδρα ἐπισκοπικῆς. Ἡ ἱστορία διέσωσεν εἰς ἡμᾶς δύο μόνον τῶν τῆς Ἐλατείας ἐπισκόπων ὀνόματα. Ὁ εἰς καλεῖται Ἀθηνόδορος, καὶ ὑπογράφεται ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου (ἐν ἔτ. 374) (γ) ὁ δὲ ἕτερος Ἀλέξανδρος, δι' ἐπίσης γνωρίζομεν ἐκ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ ἐν ἐπιστολῇ τινὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Μητροπόλεως Κορινθίου πρὸς τὸν Αυτοκράτορα Λέοντα (ἐν ἔτ. 451) (δ). Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἀκμάσας Ἱεροκλῆς ὁ Γραμματικὸς ἐν τῷ αὐτοῦ Συνεκδήμῳ (ε) μνημονεύει, ὡς πόλεως τοῦ τότε Κράτους γνωστῆς, καὶ τῆς Ἐλατείας; εἰ δὲ οὐ αὕτη ἀναφέρει καὶ τὴν Δριμύαν, τὴν Δυοκλίαν, τὴν Χαϊροκλίαν καὶ τὴν ἐγγύτατα τῇ Ἐλατείᾳ κειμένην Τιθορέαν, ἣν ὀνομάζει Τιθώρον.

Ἀλλ' ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦτον τῶν πόλεων κατὰ τὸν ἕκτον καὶ ἑβδομον, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τὸν ὄγδον αἰῶνα ἡ Ἐλατεία ὑπῆρχεν ἡ σημαντικώτερη, φανερόν ἐκ τοῦ ὅτι ἐν αὐτῇ ἦν ἡ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου. Ὁ ἄρτι ἐν μέρει ἀνασκαφῆς ναὸς, ὁ ἐν τῇ θέσει

σαλήμ, εἰς ἣν οἱ πατέρες αὐτῶν κατέβησαν, ὡς καὶ ἐξέδομον, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τὸν οὐρανὸν αἰῶνα ἡ Ἐλπίς νικῶς νὰ σπεύδῃ· Ἡ ἐπιτόπιος πάλιν ἐρευνᾷ περὶ ἡμῶν ἰσχυρότατον λόγον εἰς τὸ νὰ παραδεχθῶμεν τὸ πρῶτον, ὡς τὸ ἀληθέστερον. Καὶ ἰδοὺ.

Ἐν τῷ χωρίῳ Βελίτσα τῇ παλαιᾷ δηλονότι Τίβορεξ, ἡς οὐ μακρὰν κεῖται ἡ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Β ὑποδειχθεῖσα Ἱερουσαλήμ, ὑπάρχει ναὸς ἐφημεριακός, τετιμημένος τῷ ὀνόματι τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ, καὶ ὑπομνηστικῶν τῶν ἀσκητικῶν ἐρήμων τοῦ Ἰορδάνου. Ἡ τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ ἱστορία συνδέεται στενῶς τῷ βίῳ τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, καὶ εἶναι ἀμφότερα τὰ ὀνόματα σεβαστὰ παρ' Ἑλλήσι καὶ γνωριμώτατα. Οὐχ ἥτιον δὲ προσφιλὴς ἔκπαλαι ὑπῆρχε καὶ τοῖς χριστιανικοῖς ζωιογράφοις ἡ ἐν τοιχογραφίαις ἀπεικόνισις τῶν δύο τούτων ἁγίων, ὡς πλεῖσται πανταχοῦ ἐκκλησίαι δεικνύουσιν. Ἀλλ' ὅμως ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω κόμης οὔτε αὐτοὶ που εἶδομεν, οὔτε παρ' ἄλλου ἠκούσαμεν. Δὲν ὑποβλεῖται ἄρα γὰρ καὶ τοῦτο στενωτέρην τινα τῶν τόπων τούτων σχεῖται πρὸς τὴν ἁγίαν Γῆν; Τὸ σεζόμενον νῦν ἐν τῷ χωρίῳ καίριον τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ, ἀρχαιοτάτου ὄν, ὡκοδόμηται ἐπὶ ἐρείπων παλαιότατον καὶ εὐρυχωροτάτον χριστιανικὸν ναοῦ, ὅστις πάλιν ἦν ἀνεγερθεὶς ἐπὶ βάσεων ἑλληνικοῦ οἰκοδομημάτων, τὸ δάπεδον ἔχοντος ψηφιδώδες. Τὰ περὶ τὸν ναὸν ἀνεσώτακτα ἐρείπια μαρτυροῦσιν, ὅτι τὸ πάλαι ὑπῆρχε Μοναστήριον. Ἐκ τούτων δὲ μετ' ἀσφαλείας ἴσως δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι μοναχοὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Μονῆς τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ εἴτε ἐνεκὰ φόβου ἐπιδρομῆς εἴτε ἐνεκὰ διωγμοῦ ταύτην καταλιπόντες ἀνήγειραν ἀντ' αὐτῆς τὴν παρὰ τὴν Ἐλάτειαν. Ἡ ἐγκατάλειψις ἐκείνης καὶ ἡ ἱδρυσις ταύτης φαίνεται, ὅτι συνέβη ἐν ἐποχῇ τοῦ παλαιότερα τῶν σταυροφορικῶν χρόνων. Ἡ δὲ Μονὴ τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ, ἣν εἶδεν ὁ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Σταυροφόρων τὴν Παλαιστίνην περιηγηθεὶς Ἐπιφάνιος (β), πρέπει νὰ υποθέσωμεν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐκ νέου συγκροτημένη καὶ ἐπανδρυσμένη.

Τὰ τσαῦτα, ἄρα τῆς τε Ἱερουσαλὴμ καὶ Παλαιστίνης ἀναμνηστικὰ ἐν τοῖς πέριξ τῆς Ἐλατείας, ὅπου ὁ ἀπὸ Κανᾶ λίθος εὐρέθη, τί ἄλλο προφανῶς δηλοῦσιν, ἢ ὅτι μοναχοί, μεταναστάντες ἐκ τῆς Παλαιστίνης ἀθροοί, καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις τόποις σκηνώσαντες, συνεπήγαγον μεθ' αὐτῶν τὸ περιφανές τοῦτο χριστιανικόν

(α) Πουσ. Φωκ. λζ', 6.

(β) Πατρολ. τμ. 133. σελ. 930. «Ἀπὸ μιλίων δύο ἐστὶ τὸ μοναστήριον τοῦ οὐτοῦ Ζωσιμᾶ τοῦ μεγάλου».

καὶ ἐξέδομον, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τὸν οὐρανὸν αἰῶνα ἡ Ἐλπίς νικῶς νὰ σπεύδῃ· Ἡ ἐπιτόπιος πάλιν ἐρευνᾷ περὶ ἡμῶν ἰσχυρότατον λόγον εἰς τὸ νὰ παραδεχθῶμεν τὸ πρῶτον, ὡς τὸ ἀληθέστερον. Καὶ ἰδοὺ.

Ἐν τῷ χωρίῳ Βελίτσα τῇ παλαιᾷ δηλονότι Τίβορεξ, ἡς οὐ μακρὰν κεῖται ἡ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Β ὑποδειχθεῖσα Ἱερουσαλήμ, ὑπάρχει ναὸς ἐφημεριακός, τετιμημένος τῷ ὀνόματι τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ, καὶ ὑπομνηστικῶν τῶν ἀσκητικῶν ἐρήμων τοῦ Ἰορδάνου. Ἡ τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ ἱστορία συνδέεται στενῶς τῷ βίῳ τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, καὶ εἶναι ἀμφότερα τὰ ὀνόματα σεβαστὰ παρ' Ἑλλήσι καὶ γνωριμώτατα. Οὐχ ἥτιον δὲ προσφιλὴς ἔκπαλαι ὑπῆρχε καὶ τοῖς χριστιανικοῖς ζωιογράφοις ἡ ἐν τοιχογραφίαις ἀπεικόνισις τῶν δύο τούτων ἁγίων, ὡς πλεῖσται πανταχοῦ ἐκκλησίαι δεικνύουσιν. Ἀλλ' ὅμως ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω κόμης οὔτε αὐτοὶ που εἶδομεν, οὔτε παρ' ἄλλου ἠκούσαμεν. Δὲν ὑποβλεῖται ἄρα γὰρ καὶ τοῦτο στενωτέρην τινα τῶν τόπων τούτων σχεῖται πρὸς τὴν ἁγίαν Γῆν; Τὸ σεζόμενον νῦν ἐν τῷ χωρίῳ καίριον τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ, ἀρχαιοτάτου ὄν, ὡκοδόμηται ἐπὶ ἐρείπων παλαιότατον καὶ εὐρυχωροτάτον χριστιανικὸν ναοῦ, ὅστις πάλιν ἦν ἀνεγερθεὶς ἐπὶ βάσεων ἑλληνικοῦ οἰκοδομημάτων, τὸ δάπεδον ἔχοντος ψηφιδώδες. Τὰ περὶ τὸν ναὸν ἀνεσώτακτα ἐρείπια μαρτυροῦσιν, ὅτι τὸ πάλαι ὑπῆρχε Μοναστήριον. Ἐκ τούτων δὲ μετ' ἀσφαλείας ἴσως δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι μοναχοὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Μονῆς τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ εἴτε ἐνεκὰ φόβου ἐπιδρομῆς εἴτε ἐνεκὰ διωγμοῦ ταύτην καταλιπόντες ἀνήγειραν ἀντ' αὐτῆς τὴν παρὰ τὴν Ἐλάτειαν. Ἡ ἐγκατάλειψις ἐκείνης καὶ ἡ ἱδρυσις ταύτης φαίνεται, ὅτι συνέβη ἐν ἐποχῇ τοῦ παλαιότερα τῶν σταυροφορικῶν χρόνων. Ἡ δὲ Μονὴ τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ, ἣν εἶδεν ὁ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Σταυροφόρων τὴν Παλαιστίνην περιηγηθεὶς Ἐπιφάνιος (β), πρέπει νὰ υποθέσωμεν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐκ νέου συγκροτημένη καὶ ἐπανδρυσμένη.

Οὗτοι δὲ μέγας καὶ πάγκλος χριστιανικὸς ναὸς, ἡ κεντρικὴ τῆς Ἐλατείας θέσις, ἡ μεταξὺ τῶν περιειρημένων πόλεων ἐπισημότης αὐτῆς καὶ παρὰ πάντων ἡ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου ἐπέσαν, καθὼς φαίνεται, τοὺς τὸ ἱερὸν μνημεῖον ἐκ Παλαιστίνης μετανεγκόντας, ἵνα ἀποθέσωσιν αὐτό, ὅπου νῦν ἀνευρέθη.

Ἡ ἐπίσημος τοῦ λίθου ἐπιγραφή, ἡ χωρὶς ἑστῶσα, ὡς εἴπομεν, ἄμα τῇ ἀρίξει καὶ ἀποθέσει αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐλατείας, δεικνύει, ὅτι οὗτος δὲν ἐτοποθετήθη ἐν σχήματι ἀνακλιντροῦ, ὡς ἔκειτο ἐν Κανᾷ κατὰ τὸν ἑκτον αἰῶνα, ἀλλ' ἀνεστηλώθη, καὶ ἐχορησίμειεν ὡς ἀντικείμενον ἀπακτοῦ κατὰ τὸ ἔθος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν ὁποίᾳ ὁμοίᾳ τοῦ ναοῦ θέσει ἦν τετοποθετημένος ἀδύνακτον νὰ ὀριεθῇ.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ἡ πόλις Ἐλάτεια ἐπὶ μακρὸν

(α) Ὁρ. Χρονογρ. τομ. Α'. σελ. 778 ἐκδ. Βόννης.

(β) Παρβλ. Φωκ. βιβλ. I', 34. » Ἐλάτεια τῶν ἐν Φωκαεῖσι μεγίστη πόλεων ἐστὶ τῶν ἄλλων ».

(γ) Ὁρ. Coll. Concil. ὑπὸ Labbé. tom. II σελ. 602 β. καὶ 687 ε.

(δ) Αὐτόθι tom. IV. σελ. 1922.

(ε) Σελ. 8. ἐκδ. Parthey.

(ζ) Αἱ παρ' ἡμῶν γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἐφάνερωσαν τῆς μετὰ τῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ τὴν βᾶσιν, ἐφ' ἣς ἐστηρίζετο τὸ περίπτερον. Ἐκεῖ δὲ μήκος ὁ ναὸς 44 μ. 10. πλάτος δὲ μεταξὺ τοῦ περιπτέρου καὶ τοῦ σηκοῦ 4 μ. 40. Τὰς ἄλλας τοῦ ναοῦ διαστάσεις θὰ φανερώσῃ τελειότερα ἀνασκαφή.

χρόνιον οὐδαμοῦ τῆς ἱστορίας ἀναρχίνεται. Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς μεταγενεστέροις καταλόγοις τῶν ἐπισκοπῶν, ὡς ἔδρα ἐπισκόπου, μνημονεύεται ἀντ' αὐτῆς ἡ Δαυλία (α). Μόλις δὲ που κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἐπὶ τῆς τῶν Φράγκων ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίας βλέπομεν αὐτὴν. Εἰκάζομεν λοιπόν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐνάτου μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ἡ πόλις ὑπέστη δεινὴν κατὰπτωσιν, ἐξ ἧς ἡ ἐντελής αὐτῆς ἀφάνειν προῆλθεν. Ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ χρονικοῦ τούτου διχστήματος ἐσθρῶθη, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ περιφρηνὴς αὐτῆς ναὸς. Τὰ δὲ σωζόμενα λείψανα τοῦ νῦν λεγομένου ναοῦ τῆς Μεγάλης Παναγίας, ἔργα ὄντα ἐργασίας τραχυτάτης καὶ εἰς ἐποχὴν ἀνήκοντα τῆς μεταγενεστέρας βυζαντίας τέχνης, πείθουσιν, ὅτι ὁ σαθρωθεὶς παλαιὸς ναὸς ἀνεκκινίσθη κατὰ τὸν δέκατον δεύτερον ἢ δέκατον τρίτον αἰῶνα. Ἐν τῇ ἀνακκινισθείσῃ ταύτῃ ἐκκλησίᾳ ἡ θέσις, ἐν ἣ εὐρέθη ὁ λίθος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν, ἂν μὴ τις ἄλλη αὐτοῦ μετὰστασις ἐγένετο, μαρτυρεῖ, ὅτι οὗτος ἦν ἐντετοιχισμένος ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ὄψει τῆς ἀψίδος, τῆς μεταξὺ τῆς κόγχης τῆς ἱερᾶς Προθέσεως καὶ τῆς ἀγίας Τραπεζῆς. Ἐκ δὲ τοῦ ὅλου σώματος τοῦ λίθου, ὅστις, εἰρήσῃω, διέφερε κατὰ τὸ χρῶμα πάντων τῶν κατὰ χώραν μαρμάρων, ἐφάνετο μὲν ἡ ἐπιφάνεια, ἐφ' ἧς εἶναι κεχαρμαμένη ἡ ἐπιγραφὴ.

Ταῦτα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἅπερ νῦν, ὡς ἐν ἐπιλόγῳ, συγκεφαλαιοῦντες λέγομεν· ἴάν τις συγκρίνῃ τὴν τοῦ λίθου ἐπιγραφὴν » οὗτος ἐστὶν ὁ λίθος... ὅπου [ἀνακκινισθεὶς] τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν ὁ Κύριος » πρὸς τὴν εἰδήσιν τοῦ προσκυνητοῦ τοῦ ἔκτου αἰῶνος » ἡλθομεν εἰς Κανᾶ, ὅπου ὁ Κύριος παρεγένετο εἰς τὸν γάμον, καὶ ἀνεκκλίνθημεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνακκλίντρου » παρατηρεῖ, ὅτι ἀμφότεραι τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλας περὶ τοῦ ἀξιωματικότητος τῆς Κανᾶ ἀνακκλίντρος συμφωνοῦσιν, ὥστε ἀδύνατον νὰ ἀρνηθῇ τὴν ταυτότητα τοῦ μνημείου. Ἀλλ' εἰς μείζονα ἔτι ἐπίρρῳσιν τῆς ταυτότητος συντελοῦσι σπουδαίως τὰ ἀμυδρῶς εἰσέτι διακρινόμενα γράμματα, τὰ παρὰ τοῦ εἰρημένου προσκυνητοῦ ἐπὶ τοῦ λίθου γραφέντα· αἱ περὶ τὴν Ἐλάτειν πολλὰ τοποθεσίαι, αἱ τὸ ὄνομα Ἱεροῦσαλὴμ φέρουσαι, καὶ ἡ μοναδικὴ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, τὰς νήσους καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀεῶ Ζωσιμᾶ· ἐξ ὧν πάντων βεβαιοῦται καταδῆλως ἡ στενὴ τοῦ μνημείου πρὸς τὴν ἀγίαν Γῆν σχέσις καὶ ἡ γνησιότης αὐτοῦ ἐξ αὐτῆς τῆς Κανᾶ καταγωγῇ. Ὅθεν λογικευόμενοι μετ' εὐσεβείας καὶ εὐσεβοῦντες μετὰ φιλοκαλίας ὀρεῖομεν εὐπρεπεστέραν νὰ παρασκευάσωμεν τῷ περιδλέπτῳ χριστιανικῷ μνημείῳ τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τοποθετήσιν.

(α) Ὁρ. Νεῖλου Δοξοπατρ. (ἤμαζεν οὗτος ἐν ἔτει 1143) τάξις τῶν πατριαρχ. θρόνων.